

Kniha je jistě dobrým úvodem do problematiky pro širší čtenářskou obec, pro kterou je určena, a přináší mnoho zajímavých informací o lidovém náboženství na základě epigrafických pramenů. Ovšem pro ty, kdo se chtějí dostat dále, lze doporučit jako doplňkovou literaturu další, zčásti i v češtině publikované práce. Hlubší analýzu toho, co bylo hlavním obsahem náboženství starých Řeků, poskytují spíše knihy F. W. Otta, Karla Kerényiho (Řecká mytologie I-II, Praha 1995), J.-P. Vernanta (zejm. *Mythes et religion en Grèce ancienne*, Paris 1987), Mircea Eliadeho (Dějiny náboženského myšlení I-III, Praha 1995)¹ anebo také Waltera Burkerta (zejm. *Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche*, Stuttgart-Mainz 1977, též anglicky, má vyjít v nakladatelství Vyšehrad i česky), ovšem i Burkertova kniha o řeckých mystériích (*Antike Mysterien, Funktion und Gehalt*, München 1994, též anglicky) zůstává na povrchu věci, o které se dobyt podstatnějšího je rozhodně při nejmenším velmi obtížné (srov. též obdobnou knihu R. Hoška a R. Dostálové, *Antická mystéria*, Praha 1997).

Jan Bouzek

**Josef Blaha: TÓRA
A MODERNÍ ŽIDOVSKÁ
FILOSOFIE, Dobrá kniha,
Bratislava 2003**

Jde vlastně o disertační práci jezuitu Josefa Blahy, která vznikala na základě studijních pobytů v Paříži, Heidelbergu a Jeruzalémě v průběhu devadesátých let minulého sto-

letí. Text o vztahu Tóry k židovské filosofii může zaujmout jak judaisty, tak filosofy, i když podle autora pojem „židovská filosofie“ je při nejmenším sporný.¹

V kapitole Filosofie stvoření, kde krátce zmiňuje mýty ve starých náboženstvích, se Blaha snaží vysledovat doktrínu o stvoření v judaismu, která vychází z Tóry, je zachycena v synagogální liturgii a promýšleli ji i filosofové jako Maimonides nebo Rosenzweig. Uvádí klasická místa knihy Genesis, která poukazují na jedinečnost poselství Tóry vzhledem k sousedním náboženským kulturám biblického Izraele. V rámci všech myšlenkových proudů judaismu se postupně vyvinul pojem *creatio ex nihilo* – ješ meajin – stvoření z ničeho. Franz Rosenzweig ukazuje, že stvoření je *Gottes Selbstäusserung* – sebevyjádření Boha. Pro francouzského myslitele Andre Nehera, z jehož knihy „Existence Juive“ autor cituje, je rozhodující pojetí šabatu jako dne, kdy si Hospodin odpočínal od vši své práce. V oblasti praktikujícího judaismu je zdůrazňován *zikaron maa-se berešit* – vzpomínka na dílo stvoření, které si Židé připomínají každý šabat.

Názor, že Tóra má svůj vlastní způsob myšlení a lásku k moudrosti, podrobuje autor rozboru v oddílu Filosofie Tóry, kde mimo jiné uvádí rozdílnosti židovské a křesťanské interpretace. Křesťan čte Tóru (Pentateuch) Ježíšovou interpretací, Žid ji čte rabínskýmá očima. Židovské čtení Bible je velmi imaginativní, talmudické. Z hagadických textů Blaha analyzuje především cyklus příběhů o Abrahámovi „kvůli způsobu jeho myšlení“² odvrátit se od idolatrie směrem k živému Bohu. V du-

¹ Sám mám raději jeho esejistické pojednání *Traité d'histoire des religions*, ale to zatím do češtiny přeložena nebyla.

¹ Julius Guttman, židovský historik, mluví spíše o filosofii judaismu

² str. 43

chovným světě židovských myslitelů jde o to, vyjádřit kdo je Bůh, a naopak, podat definici toho, co Bůh není. Uvádí rovněž, že hebrejská tradice se staví záporně proti všem formám modloslužby a odmítá jakoukoliv formu klanění se s výjimkou modlitby Alejnu lešabeach.³ Dotýká se rovněž otázky kontroverzního příkazu nevytvářet obrazy a sochy. V souladu s talmudickým traktátem Avoda Zara, 44b, konstatuje autor, že významní rabíni pojímali umělecká díla naprosto svobodně, přičemž ale rozlišovali jejich estetickou roli od náboženského významu, který jim byl přisuzován v jiném prostředí.

V návaznosti na své tvrzení, že Žid čte bibli rabínským očima se Blaha v další kapitole věnuje výkladům Filosofie talmudu Emmanuela Lévinase⁴, které dávají aktuální smysl prastarým talmudickým textům. Poukazuje na to, že v talmudu je řada textů, které jsou filosoficky velmi zajímavé. Především je to otázka důstojnosti lidského života a skutečnost, že člověk si nemůže osobovat právo nad druhým člověkem, nad jeho životem. Toto právo má pouze Bůh. Z toho vlastně vyplývá, že zabítí každého člověka je čin představující zabítí celého světa. Na textu z traktátu Berachot se autor snaží přesvědčivě doložit dialektiku talmudu. Talmud je závazný pro věřícího Žida, stejně jako Nový zákon pro křesťana. Dle autora podnětný Lévinasův text ukazuje, že za „pohádkovým textem“ se skrývá prastará židovská touha vystavět svět na spravedlnosti.

Myšlenka napodobování božích vlastností je ryze biblická myšlenka, kterou rozvádí kabala a proto kabala je pod-

le Blahy určitou formou odpovědi hebrejským způsobem na výzvu řecké filosofie. Kabala je tak určitou filosofií, filosofickým systémem, kde je Tóra interpretována mysticky. Proto se autor domnívá, že má místo v práci o židovské filosofii, i když sama o sobě je spíše předmětem židovské nauky o Bohu – teologie. Soudí, že kabala byla zcela jistě ovlivněna neoplatonismem. Myšlenky, jako například konstrukce SEFIROT nejsou vůbec slučitelné s hlavním myšlenkovým proudem hebrejské Bible a proto je kabala židovským ohlasem na řecký svět, podobně jako působila na křesťanství filosofie Platonova nebo později pod vlivem Tomáše Akvinského byla přijata křesťanským světem filosofie Aristotelova.⁵ V závěru této kapitoly ukazuje na koncepční rozdíly v pojetí filosofie kabaly u Gerschoma Scholema a Mosheho Idela.⁶

Zatímco v první části dizertační práce představil Blaha základní principy judaismu, Tóru a stvoření, talmud a kabalu ve vztahu k filosofii, druhou část věnoval třem moderním židovským myslitelům: Franzi Rosenzweigovi, Martinu Buberovi a Emmanuelu Lévinasovi, jejichž filosofické koncepty odvozuje a rozvádí z principů Tóry. Svůj záměr, proč zvolil právě tyto tři myslitele, zdůvodňuje tím, že právě u nich nejvíce vyniká způsob filosofického myšlení pramenící z Tóry. Jednotlivé studie začínají krátkou životopisnou črtou o příslušném mysliteli, což podává čtenáři představu o tom, z jakého prostředí vychází. Na jejich dílech pak ukazuje, jakým způsobem tyto židovští filosofové promýšleli Tóru. Každý z této trojice prožíval během svého života mimořádně těžká

³ Gershom Scholem, *Kabala*, Votobia 2000

⁴ str. 45–46

⁵ str. 78

⁶ str. 126

období, což ovlivnilo jeho náboženské povědomí i smysl filosofického směřování.⁷

Rosenzweigova filosofie, uložená především ve velkolepém díle *Hvězda vykoupení*, nedává jednoduché odpovědi na složité otázky lidské existence, ale jde do hloubky lidského myšlení. Učí, že člověk je bytostně člověkem a to i ve své smrti. Rosenzweig např. nepřiznává člověku právo sebevraždy, neboť v rámci judaismu je kidašat chajim – svatost života – něčím nesmírně důležitým. V jiném oddíle, „Bůh a jeho bytí“, Rosenzweig poukazuje na to, že cesta k poznání Boha je náročná a složitá. Ukazuje k němu filosofickou cestu, cestu negativní teologie. Tato „via negationis“ je paradoxně ve shodě se samotnou podstatou judaismu. V rámci judaismu je boží jméno nevysovlovitelné, boží podstata je skrytá, přičemž negativní teologie tvrdí totéž. Totiž, že Boha můžeme poznat pouze jako nepochopitelné tajemství. Toto pojetí však neznamená agnosticismus, poněvadž jeho myšlenková cesta vede k mystické zkušenosti a u Rosenzweiga vede ke zjevení.⁸ Při svém rozboru se Blaha opíral o vynikající znalce Rosenzweigovy filosofie – německého myslitele Bernharda Caspera a amerického myslitele Richarda Cohena. Cohen poukázal na to, že Rosenzweig tvoří určitou alternativu k Heideggerovi, Casper klade důraz na jeho míru lidství.

S osobností a filosofickými názory Martina Bubera nás autor seznamuje rozbořením jeho základních děl a také prostřednictvím jeho občanských a politických aktivit. Zabývá se dále analýzou některých pasáží z Buberových knih, věnovaných Tóře a poukazuje na to, že vždy je ve hře dialogický princip. Buber mluví o základním slovním spojení „Já – Ty“, v tom

smyslu, že pouze v tomto vztahu můžeme objevit věčné Ty – Boha, „které vyslovujeme celým srdcem a celou duší a celou bytostí“.⁸

Dílo Emmanuela Lévinase rozděluje Blaha na práce čistě filosofické, fenomenologické a ty, které se věnují studiu talmudu. Lévinas je dle jeho soudu vedle Adina Steinsalze a Jerome Schottensteina neoriginálnější mýslitel talmudu. Téma svobody promýšleli již středověcí židovští myslitelé. Talmud říká: „Všechno je předem dáno, kromě svobodné volby“, Pirkei Avot 3, 19. 9). Lévinas se staví po bok těchto velkých myslitelů, kteří popírali determinismus. Jsme zodpovědní za své skutky a nikdo nás této odpovědnosti nemůže zbavit.¹⁰ Lévinas ve svém díle Totalita a nekonečno se snaží ukázat na alternativu filosofie moci, totiž ontologii. Tomuto textu (Totalita a nekonečno) věnuje Blaha značnou pozornost. Ukazuje na to, že člověk může žít buď v totalitě – uzavřenosti, v totalitním systému, který si vytvoří sám pro sebe, nebo se může otevřít transcendenci – Bohu – nekonečnu. Transcendence není negativita. Lévinas chápe transcendenci jako Cizince, jako toho Druhého, jako Tvář. Vyčítá evropské filosofii, že se dlouho uzavírala do pojmů, které byly v podstatě totalitní a podrobuje ji kritice ještě radikálnější než Rosenzweig. Ukazuje, že nejde o to totalizovat, ale uznávat rozdílnost v mnohosti. Jako Buber, vidí Lévinas styčný bod své filosofie v překročení vlastního stínu, v tom, mít vztah s nějakou skutečností, aniž by tato skutečnost narušovala vlastní identitu. Lévinasova filosofie se otevírá světu, čer-

⁸ Deut. 6

⁹ str. 129

¹⁰ Deut, 30,15–19

pá jak z řeckého, tak z hebrejského myšlení a navazuje přitom na díla Kirkegaarda, Rosenzweiga, ale i Bubera.

Blahova publikace Tóra a moderní židovská filosofie jejíž předností je zájem o tuto závažnou tematiku je jistě záslužná již proto, že v našem českém prostředí se vztahem Tóry a moderní filosofie judaismu nikdo dosud nezabýval. Bohužel redakční stránka textu vykazuje dosti nedůsledností, přehlédnutí a chyb. Vyskytují se i chybné přepisy z hebrejštiny, někde není zcela správný překlad či stylizace, místy se projevuje roztržitost textu. Do jaké míry bude studie Tóra a moderní židovská filosofie zajímavá i mezioborově je otázkou širší akademické diskuze.

Jana Doleželová

Dana Podracká: JAZYKY Z DRAKA, MYTOLÓGIA SLOVENSKÝCH ROZPRÁVOK, Matice slovenská, Martin 2004

Náhoda tomu chtěla, že jsem se na literárním večeru, který byl věnovaný lužickosrbské poezii a konal se v pražském sídle českého PEN klubu v říjnu loňského roku, seznámila s paní Danou Podrackou. Jmenovaná byla přítomna proto, že je nejen sama básnířkou, ale také překladatelkou, mj. lužickosrbské poezie. Překládá ovšem také z polštiny (například monografii Bohdana Urbankowského Světec, která se týká osobnosti papeže Janu Pavla II.) a ze staročestiny (převedla do moderní slovenštiny raný spis Lúdovíta Štúra Starý a nový vek Slovákov). Kromě řady básnických sbírek píše i beletrii, včetně knih pro děti

a byla poctěna celou řadou literárních cen. Za zmínku stojí také její kniha rozhovorů s Vladimírem Mináčem (Paradiso) a kniha dialogických esejů s Vladimírem Mečirem (Slovenské tabu).

Čtenáře časopisu Lidé města bych však ráda upozornila zejména na knihu Jazyky z draka, kterou mě autorka věnovala. Text knihy mě osobně okouznil, patrně právě tak, jako autorku okouznil svět pohádek jejího národa. Neuvěřitelné množství sebraného materiálu autorka uspořádala do sedmi základních oddílů (Spiritus movens = Duchovný hýbatel, Spiritus agens = Riadiaci duch, Cognitiono mundi = Poznání světa, Regnum = Královstvo, Mundus secundus = Druhý svět, Mysteria temporis = Mystérium času a Mors = Smrt), které se pak, s ohledem na věčnost, dále dělí do typu slovníkových hesel pojednávaných pohádkových kategorií. V závěru je uveden Index rozprávok a Index mytologických prvkov. Při četbě si každý Čech nepochybně vybaví i paralely s českými pohádkami nebo s jednotlivými pohádkovými postavami (například Popelka, Sůl nad zlato, Šípková Růženka a Zlatovláska). Jindy se může poučit o svébytných slovenských pohádkách, které neznáme a jejichž leitmotivy se v českých pohádkách vyskytují v jiných souvislostech a jiných dějích. Mimořádně inspirující a obohacující jsou pak vysvětlení nejrůznějších pojmů a slovních obrátů, které mají „pohádkový“ původ nebo význam a používaly se, případně dosud používají i v běžné mluvě (např. dvanásta hodina, milostný odkaz na meči, mlčať o tom, čo v kostnici videla, nebo mená vyrezané do lípy).

Klasická recenze je v případě uvedené knihy nemožná a to ze dvou základních důvodů: jednak je text mimořádně členitý